

Mất Bò Mới Lo Làm Chuồng

Truyện ngắn của Nguyễn Ngọc Hoa

Dễ đến năm, sáu năm nay tôi mới có dịp trở lại nam California. Chiều thứ Sáu, xong việc tôi về nhà Ngân ở Tustin và sẽ ở chơi với bạn đến sáng Chủ Nhật. Ngày đó, hơn một phần tư thế kỷ trước, Ngân học Đại học Khoa học Sài Gòn, đậu Cử nhân Hóa học, và mở trường dạy luyện thi tú tài và thi tuyển vào các trường đại học chuyên khoa. Khác hẳn với tôi khi nào cũng *lật đật như sa vật ống vải*, Ngân dễ tính xuề xòa, ăn nói chậm rãi từ tốn, và *lè phè* ít khi quan tâm tới giờ giấc nên thường bị tôi cần nhắc khi đi chơi chung. Nhưng chúng tôi gần gũi nhau vì Ngân quý bạn hết mình. Ngày Ngân cưới Trinh, tôi đóng bộ đi làm phù rể cho bạn.

Tôi thức khuya nói chuyện xưa với vợ chồng Ngân, sáng thứ Bảy dậy trễ, và ra nhà bếp thấy Ngân đang pha cà-phê và Trinh sửa soạn bữa ăn sáng. Tôi ngạc nhiên nhìn Ngân,

“Năng California và đồ ăn nhanh McDonald’s làm mà lạnh lẽo hơn hay sao mà hôm nay dậy sớm?”

“Đêm qua ‘bà’ Trinh dặn tao dậy sớm lo cho mà, chứ không giờ này ‘ông’ còn *phè cánh nhạn* ngủ đến trưa, *sức mấy* mà ngời ngáp dài ngáp vẫn chờ mà dậy!” Ngân cười nhẹ.

“Tính anh Ngân kể rề mà anh chỉ ở đây mỗi ngày hôm nay nên tôi phải giục như giục tà để kịp chuẩn bị đón các anh ấy,” Trinh đỡ lời chồng; “các anh ấy” là mấy người bạn cũ của tôi và Ngân.

Có tiếng lao xao ngoài phòng khách rồi vợ chồng Túc xuất hiện: Vân Hương vào trước ôm chào tôi, và Túc theo sau, khệ nệ xách hai bao *plastic* đầy ắp thức ăn mới mua ngoài tiệm, và cười hề hề,

“Nghe tin mà tới, ‘bà’ Hương ra lệnh cho tao đóng cửa phòng mạch lái xe từ San Diego lên đây. Còn bảo tao ghé tiệm ăn mua phở và bánh cuốn cho mà, chứ ‘vùng kinh tế mới’ North Dakota làm gì có cho mà ăn.” Bạn tôi tốt nghiệp bác sĩ tại Đại học Y khoa Sài Gòn.

Các bạn khác lục tục tới, trong đó có Lập làm quản lý nhật báo *Ngàn Việt*. Ngày đó, Lập học Đại học Luật khoa Sài Gòn, đậu cử nhân luật, và ra hành nghề luật sư. Cả bọn hề nhau bùng thức ăn ra phòng khách vừa ăn vừa *đấu láo* ồn ào như thuở sinh viên. Trinh nhỏ nhẹ nói với tôi,

“Hồi đó ông bà cụ tôi rất khó nên ít khi tôi được cho đi chơi chung với các anh chị, nhưng có gì vui anh Ngân đều kể cho tôi nghe. Tôi nhớ mãi lời anh khen – mà chê – anh Nhã, người dịch mấy cuốn tiểu thuyết diễm tình của Quỳnh Giao xuất bản bên Đài Loan.”

“Ờ, thằng khỉ *Ba Hoa* có lối ăn nói ngang xương ngạo đời,” Ngân nhớ ra, “Thằng Nhã học khoa học với anh và dịch truyện Quỳnh Giao hay *hết sẩy*, nhưng phải tội người thô và mặt mũi đen đúa. Gặp nó, *Ba Hoa* bèn phang ngay,

Mày dịch truyện Quỳnh Giao hay tối trời mà sao người ngợm xấu xí quá vậy?”

Sau khi ăn hết đĩa bánh cuốn và tô phở và uống đến chai bia Heineken thứ hai, Lập nhúm mày chất vấn tôi như thể làm phóng sự điều tra,

“Tao nhớ mày làm việc cho công ty điện lực đầu trên North Dakota kia mà! Mày làm tướng làm tá gì mà được công ty gửi xuống quận Cam và đài thọ tiền máy bay, khách sạn, xe thuê, và ăn uống cả tuần lễ?”

“Đúng là dân nhà báo hay *théc méc*! Vừa rồi thằng tổng giám đốc cũ của tao bị cho về vườn, thằng mới nổi hứng bắt nhân viên làm việc kế hoạch như tao phải đi học một khóa ngắn hạn về phương pháp đánh giá các dự án. Tao chọn khóa học dạy một tuần mùa hè tại Đại học California-Irvine ở Irvine để cuối tuần ở chơi với tụi mày,” tôi miễn cưỡng giải thích.

“Tao nghĩ thấy câu trả lời của mày chứa chuyện gì kỳ kỳ. Có thể nói thêm chi tiết được không?” Lập hỏi tới; thằng nhà báo cựu luật sư quả “thính mũi.”

“Kể thì được, nhưng nếu mày viết thành bài đăng báo thì cấm nhắc đến tên tao hay tên công ty tao. Chuyện này mà phổ biến ra, giá cổ phần công ty tụt xuống là cái chắc; rồi không khéo tao thất nghiệp xuống đây xin việc ở tòa soạn báo mày.”

* * *

Joe vốn là luật sư, làm việc cho Công ty Tiện ích Montana-Dakota (MDU) ngay sau khi tốt nghiệp *Juris Doctor* (bằng Luật sư), và dần dần leo lên đến chức giám đốc nha Pháp lý, trông coi mọi khía cạnh pháp lý của công ty. Ông tỏ ra đố kỵ và công khai chê bai bọn kỹ sư bằng cách kể chuyện khôi hài ám chỉ họ là lũ ngu dốt khờ khạo. Nhóm kỹ sư phản pháo bằng chuyện khôi hài nhạo báng lũ luật sư ăn gian như chớp, nói láo như ranh; chẳng hạn như,

Hỏi: *Làm sao biết được khi nào luật sư nói láo?*

Trả lời: *Chỉ việc nhìn môi anh ta. Hễ môi mấp máy là chàng xạ ke.*

Giữa lúc MDU lổ lỗ và gặp khó khăn về tài chánh, tổng giám đốc thôi việc và rời công ty. Hội đồng Quản trị MDU quyết định đưa Joe lên thay thế, thay vì – như các công ty lớn khác thường làm – thuê hãng *headhunter* (“săn đầu”) tìm và giúp tuyển chọn ứng viên có khả năng nhất trong số những giám đốc cao cấp trên toàn quốc. Hội đồng biết Joe thiếu khả năng quản trị nhân viên và kiến thức tài chánh nên ban đầu chỉ cho Joe giữ chức vụ tạm thời *general manager* (tổng quản đốc). Sau một năm thử thách, Joe mới chính thức làm tổng giám đốc.

Joe thân chinh đi thương lượng hợp đồng mua bán điện và hợp đồng chung vốn xây nhà máy phát điện với các công ty trong vùng, một công tác trước do phó tổng giám đốc phụ trách Tổng nha Kỹ thuật Điện phụ trách. *Ghét của nào trời trao của ấy*, Joe cần một chuyên viên kỹ thuật giỏi kinh tế và tài chánh đi theo trợ giúp, và người đó lại là tôi – một kỹ sư chính hiệu. Vì vậy, mối liên hệ giữa tôi và ông rất kỳ lạ, lên xuống bất thường, lúc thân lúc ghét.

Tôi đi máy bay riêng của công ty với Joe, ăn trưa và nói chuyện thời tiết mưa nắng với ông, và trong khi ông họp với các giám đốc quản trị của công ty bạn, ngồi trong phòng bên chạy máy điện toán và cung cấp dữ kiện để giúp ông điều đình ở thể thượng phong. Một hôm, tôi và Joe bay về khuya, ông nhận được tin (qua hệ thống truyền tin của phi cơ) bà cô ông vừa mất và nói trong nước mắt, “Bà là thân nhân bậc trên còn lại cuối cùng của tôi,” và tôi đóng vai cố vấn tâm lý an ủi *sếp lớn*. Tuy nhiên, tình thân biến mất *cái rụp* ngay sau khi chúng tôi bước khỏi cầu thang máy bay. Đường ai nấy đi. Gặp tôi ngoài hành lang trong sở, Joe tảng lờ như không thấy

tôi và không đáp lại lời chào lấy lệ của tôi. Ngoài ra, trong những buổi họp nhân viên ông triệu tập mỗi tam cá nguyệt, hầu như tôi là người duy nhất dám đứng lên chỉ trích ông.

Thí dụ, trong một phiên họp thường niên với Ủy ban Tiện ích Tiểu bang North Dakota, Joe báo cáo MDU gặp khó khăn tài chính và năm tới sẽ đóng băng (freeze) lương nhân viên, và sáng hôm sau mọi người đọc tin này trên tờ *The Bismarck Tribune*. Một tuần sau, trong buổi họp nhân viên, tôi giơ tay xin phát biểu và nói ông tổng giám đốc đã hành động thiếu ý thức và thiếu lễ độ đối với gần hai ngàn nhân viên của công ty. Quyết định có ảnh hưởng đến đời sống và gia đình chúng tôi, tại sao không nói thẳng cho chúng tôi biết?

Một lần khác, tôi đi họp ở Boston và nhân tiện ghé thăm Mạc con đầu lòng đang học năm thứ hai và ở trong ký túc xá Học viện Kỹ thuật Massachusetts. Tôi thấy trên tường phòng ngủ của Mạc có chỗ cắm Internet, cắm dây nối với máy điện toán là có thể sử dụng Internet. Về nhà hôm trước thì hôm sau dự buổi họp nhân viên. Mang trong đầu câu hỏi chế nhạo của Mạc, “Kỹ sư cao cấp như ba mà không có Internet hay sao?” tôi mạnh dạn giơ tay hỏi Joe,

“Khi nào MDU có Internet để chúng tôi sử dụng điện thư trong công việc hằng ngày?”

“Tôi sẽ cho anh Internet, nếu anh chứng minh được sẽ cần nó,” ông ra mặt kẻ cả.

“Joe, tôi làm kỹ sư cho MDU hơn 20 năm nay. Bộ đề nghị của kỹ sư của công ty không đủ để chứng minh hay sao?” tôi cay đắng trả lời, trong khi các nhân viên khác vỗ tay, và mặt Joe đổi sang màu đỏ ửng.

Một năm sau hệ thống Internet mới được thiết lập ở trụ sở MDU. Trong hơn nửa thế kỷ qua, các công ty cung cấp hơi đốt thiên nhiên ở vùng Trung-Tây như MDU đều xem thành phố Pierre, thủ phủ tiểu bang South Dakota, là thị trường mồi mọc nhưng vô cùng khó ăn. Dân chúng Pierre sưởi ấm và nấu ăn bằng *propane* do các đại lý bán lẻ chở giao tận nhà. *Propane* là một chất khí khi bị nén dưới áp suất cao trở thành lỏng và được trữ trong bình chứa rất chắc chắn. Khi được xả ra, *propane* bốc hơi và có thể đốt để sưởi ấm hay nấu ăn. Thành phố Pierre đã từng cấp môn bài cho một số công ty cung cấp hơi đốt ở South Dakota và bắc Nebraska, nhưng không công ty nào nhào vô kiếm ăn vì họ tin là không thực hiện được về phương diện kinh tế (economically infeasible).

Joe không tin điều đó và ra lệnh cho George, phó tổng giám đốc nghiên cứu thị trường, tìm cách chứng minh nếu cung cấp hơi đốt cho Pierre, MDU sẽ có lời. Vào làm việc cho công ty đầu thập niên 1960, George vốn là nhân viên bán dụng cụ như tủ lạnh, máy giặt, và lò bếp rồi dần dần leo lên nấc thang quản trị nhờ giao tế khéo léo và tuân hành lệnh cấp trên. Ông ra lệnh cho Bill, giám đốc nghiên cứu thị trường và là một kỹ sư cơ khí có thực tài, khảo sát tính thực hiện được của dự án, nhưng phải đạt tới kết luận *sếp lớn* mong muốn.

Bill ước tính MDU sẽ phải bỏ vốn ra hơn \$75 triệu. Để phỏng chừng những dữ kiện cần thiết dùng trong việc tính toán, anh dựng ra một số bố cảnh (scenario), mỗi bố cảnh tượng trưng một nhóm giả thiết về điều kiện kinh tế, tài chánh, và chính trị trong tương lai. Với mỗi bố cảnh, anh ước tính mức thu nhập, chi phí, và lời lỗ ở mỗi năm trong suốt “đời sống” (life) của dự án rồi tính trị giá hiện tại của những số tiền lời hay lỗ ấy. Nếu có lời thì dự án thực hiện được (feasible). Bố cảnh hợp lý nào cũng đưa tới kết quả lỗ lã. Cuối cùng, dưới áp lực của George, anh xoay sở tạo ra một bố cảnh huề vốn để George trình lên *sếp* Joe. Ông tổng giám đốc mừng rỡ đề nghị dự án lên hội đồng quản trị, và hội đồng chấp thuận.

Trong năm kế tiếp, công ty mướn thêm nhân viên, lập cơ sở ở Pierre, và gọi thầu xây cất ống dẫn hơi đốt từ nguồn sản xuất, hệ thống ống dẫn phân phối trong thành phố, ống nhánh dẫn vào nhà khách hàng, v.v. Khi hoàn tất, MDU tổ chức lễ khánh thành *xôm tụ* với sự hiện diện của chính trị gia tiểu bang South Dakota và thành phố Pierre để mừng “lần đầu tiên từ ngày thành lập năm 1880, Pierre được cung cấp hơi đốt thiên nhiên.”

Thực tế phũ phàng ập tới khi nhân viên đến từng nhà dân chúng mời ghi danh làm khách hàng, nhưng bị từ chối. *Propane* đã hạ giá. Dùng *propane* rẻ hơn dùng hơi đốt thiên nhiên của MDU đến hơn 20 phần trăm, chưa kể phí tổn gắn đồng hồ đo hơi đốt và chuyển đổi hệ thống sưởi và nấu ăn trong nhà. Trong bố cảnh huề vốn, Bill đã dùng giá *propane* là con số mà *sếp* George quả quyết “thấp hết cỡ rồi, bọn kia không thể nào hạ thấp hơn.” Nhân viên công ty than, “Bọn đại lý *propane* trước kia lái xe Cadillac, bây giờ bấm bụng đi xe Chevrolet!”

Cùng được hãng sản xuất xe hơi lớn nhất thế giới General Motors chế tạo, Cadillac là kiểu xe sang trọng nhất, và Chevrolet là loại xe bình dân. Vài tháng sau, George không còn đến văn phòng làm việc, người ta đồn bị đuổi vì khai gian *expense report* (bản tường trình công tác phí). Bill bị sa thải – không có lý do – và nhẩy sang làm việc cho cơ quan chính phủ tiểu bang. Joe chưa bị động tới, vì một phần hội đồng quản trị thấy mình cũng có phần nào trách nhiệm, và một phần không muốn vụ mất vốn \$75 triệu lan truyền ra báo chí và giới đầu tư. Khi vừa đủ điều kiện tuổi để về hưu, Joe được *cho đi*, không kèn không trống.

Ngay sau khi nhậm chức, tổng giám đốc mới gửi *memo* đến các nha sở trung ương ra lệnh mọi nhân viên có nhiệm vụ liên quan đến hoạch định kế hoạch, kỹ thuật cũng như tài chánh, đều phải đi học khóa dạy khảo sát tính thực hiện được của những dự án tương lai. Rõ là *mất bò mới lo làm chuông!*

Nguyễn Ngọc Hoa

Ngày 4 tháng Chín, 2024